

Даний матеріал наводиться в демонстративних цілях. Через це файл не відображає повний обсяг роботи. Для отримання цілісної інформації по цій чи іншій роботі звертайтеся до менеджерів сайту kursach.in.ua

ТИТУЛЬНА АНГЛІЙСЬКОЮ

ТИТУЛЬНА УКРАЇНСЬКОЮ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. Мовні процеси II пол. XVIII ст.	6
1.1. Два типи старої української літературної мови та занепад слов'яноноруської мови.....	6
1.2. Зростання інтенсивності впливу народнорозмовної мови на літературну мову	8
РОЗДІЛ 2. Іван Некрашевич – предтеча І. Котляревського	10
2.1. Біографічні дані про Івана Некрашевича	10
2.2. Особливості мови творів Івана Некрашевича.....	11
2.3. Стилiстичне використання слов'яноноруської мови у творах Івана Некрашевича.....	19
ВИСНОВКИ	20
РЕЗЮМЕ.....	22
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	23

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку суспільства взаємозв'язок культури і мови перебуває в центрі його якісних змін, що надає мовним процесам істотного культурологічного значення. Зокрема, дослідження культурницької репрезентації мови на певних етапах її розвитку становить один із принципових аспектів історії літературної мови, адже пізнання минулого є одним із способів об'єктивного оцінювання теперішніх соціокультурних явищ і прогнозування майбутнього. Вирішення фундаментальних проблем, пов'язаних з мовно-культурними процесами, зокрема й з'ясування особливостей формування української літературної мови, передбачає дослідження мовно-культурних засад суспільства з використанням культурологічного підходу до вивчення мови як форми буття культури.

У сучасній культурології дедалі зростає зацікавлення комплексною проблематикою дослідження української літературної мови нового періоду. На початку 1990-х рр. з'явилося чимало публікацій, в яких висвітлюється роль чинників соціокультурного характеру в розвитку української літературної мови в другій пол. XVIII – на поч. XIX ст., а також взаємини української мови з іншими слов'янськими та неслов'янськими мовами (С. Вакуленко, В. Грещук, Г. Мацюк, С. Семчинський, О. Ткаченко, М. Феллер та ін.). У працях Б. Ажнюка, Л. Масенко, О. Стишова, Л. Струганець, Г. Яворської функціонування української літературної мови розглядається у взаємозв'язку з процесами загальної демократизації життя суспільства, активного обговорення проблем, пов'язаних з набуттям українською мовою статусу державної та умовами її реальної присутності в інформаційному просторі України. Проблемі хронологічного поділу історії української літературної мови на певні періоди присвячені праці О. Горбача, Г. Левченка, А. Москаленка, Ю. Шевельова та ін.

Об'єктом дослідження є становлення нової української літературної

мови на народній основі.

Предметом є роль творчості І. Некрашевича у становленні нової української літературної мови на народній основі.

Метою роботи є дослідження ролі творчості І. Некрашевича у становленні нової української літературної мови на народній основі.

Завдання даної курсової роботи є:

- дослідити два типи старої української літературної мови та занепад слов'яноруської мови;
- показати зростання інтенсивності впливу народнорозмовної мови на літературну мову;
- надати біографічні дані про Івана Некрашевича;
- висвітлити особливості мови творів Івана Некрашевича;
- виявити стилістичне використання слов'яноруської мови у творах Івана Некрашевича.

Методологія дослідження ґрунтується на використанні методу діяльнісного підходу до мови як до феномена культури, а також принципу історизму і системності при вивченні внеску представників письменництва у становлення української літературної мови в певний часовий проміжок часу.

Структура роботи. Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 32 сторінки.

РОЗДІЛ 1. Мовні процеси II пол. XVIII ст.

1.1. Два типи старої української літературної мови та занепад слов'яноноруської мови

Нові історико-політичні обставини II пол. XVIII ст. спричинились до низки змін у мові: поступово занепадає стара українська літературна мова, формується нова, яка базується на народному підґрунті, на двох її основних джерелах – на розмовно-побутовій мові і мові фольклорно-пісенній. На II пол. XVIII ст. і I пол. XIX ст. припадає процес становлення національної літературної мови, що був зумовлений формуванням української нації. Цей процес вимагав усунення розриву між мовою писемною і усною, приводив до закріплення в літературі мови народно-розмовної, тобто вироблення такої літературної мови, яка могла б стати за норму для всієї нації [21] .

Літературна ("книжна") мова ще у XVI ст. виявила такі основні напрямки у своєму розвитку: повернення до церковнослов'янської мови, що позначилось передусім на богослужбних книгах (Острозька Біблія 1581 р., Граматика М. Смотрицького 1619 р. та ін.); тенденція до вживання чистої народної мови в літературі; поширення староцерковнослов'янської і народної української з великою домішкою польських та латинсько-німецьких слів і форм (своєрідне середньоукраїнське койне). Успадкована книжна церковнослов'янська своїм лексичним складом, морфологією і фонетикою не могла конкурувати з живою розмовною мовою, яка відбивала в своїй системі впливи, які йшли з Заходу (латинь, елементи німецької та польської мов). Ця мішана мова протягом трьох століть була єдиною книжною мовою в Україні.

Ще в XVII ст. вона була зв'язана ланцюгами сухої схоластичної школи, хиталась поміж польськими і російськими впливами. Однак уже в кінці XVIII ст. ця мова звертає на національний шлях, використовується в різних мовних жанрах ще й на початку XIX ст. Різні типи книжної мови – церковнокнижний

тип, канцелярська мова, псевдофольклорні елементи – потрапляють у трансформованому вигляді до деяких творів Г.Квітки-Основ'яненка, П. Гулака-Артемівського переважно з метою створення негативних характеристик. На думку Г.А. Левченка, "стара книжна мова в новій українській літературі використовувалась або в автентичній формі: у вигляді цитацій суцільних контекстів, або в більш чи менш переробленому вигляді: у формі, пристосованій до особливостей української мови" [21].

У цей же період зломлено інерцію традиційного книжного викладу в Києво-Могилянській академії - фортеці старої української літературної мови (здійснюється перехід на викладання російською мовою. Цим зруйновано ґрунт самого існування цієї строкатої церковнослов'янсько-білорусько-української мішанини, яка була чужою для широких мас населення, не мала виразного характеру. І все ж стара культура і наука в основному зберігала тоді статус загально неприйнятої.

Творче перевтілення й переорієнтації старої мови виявились можливими тільки тому, що в письменстві на поч. ХІХ ст. вже склалась міцна основа літературної мови – жива народна мова, елементи якої руйнували структурну і образну систему старої мови. Однак не відразу занепала староукраїнська мова в Східній та Західній Україні: у Східній – мала ще сильний елемент старослов'янщини (у вишуканих літературних творах) і зливалася з народною мовою (в колядках); у Західній – трималася ще й у ХІХ ст., правда, покрита флером слов'яноруської. Безсумнівно, такі зміни були підготовлені попередньою історією (сягають реформаційних рухів ХVІ ст.) і несли "літературні права народній мові", посилювали українізацію літературної церковнослов'янщини.

Риси живої народної мови вже проглядають в старо-вкраїнському письменстві Київської доби через випадкове їх введення книжниками (пор.: ранню українську пам'ятку ХІ ст. "Слово о полку Ігореві", яка відбиває численні українізми навіть у пізнішому списку). Все більше прикмет від усної живої мови набирає старослов'янська мова й протягом ХІ-ХІV ст.: прикмети

1.2. Зростання інтенсивності впливу народнорозмовної мови на літературну мову

У другій пол. XVIII ст. внаслідок формування української нації починає формуватися й нова українська мова, яка увібрала в себе ознаки розмовно-побутової і фольклорно-пісенної мов. Саме процес націєтворення вимагав приведення у відповідність усної та писемної мов, тобто вироблення мови, яка б стала нормативною для всієї нації [8, с. 141]. До цього часу єдиною книжною мовою на українських землях була мішана розмовна мова, яка зазнала польських, російських, німецьких та ін. впливів. Однак уже в кін. XVIII ст. ця мова, зокрема у вигляді псевдофольклорних елементів, в окремих творах українських письменників використовується переважно для передання негативних характеристик. Це підтверджується думкою видатного мовознавця Г. А. Левченка, який зазначає, що «стара книжна мова в новій українській літературі використовувалась або в автентичній формі: у вигляді цитацій суцільних контекстів, або в більш чи менш переробленому вигляді: у формі, пристосованій до особливостей української мови» [9, с. 3].

Становлення української літературної мови ґрунтувалося на мовних засобах інших слов'янських мов, зокрема російської і польської, які, формуючись в умовах історичної безперервності, перебували на вищому щаблі свого розвитку. На відміну від них, українська літературна мова зазнала істотного впливу через приєднання частини українських земель до Росії, внаслідок чого зародження нової української літературної мови на основі народної відбувалося в умовах територіальної роз'єднаності.

Крім суспільно-політичних чинників, на формування української літературної мови вплинула й відмова Києво-Могилянської академії, на той час центру освіти і науки, від викладання старою українською мовою і перехід на російську мову, що сприяло подоланню структурної та образної системи старої української мови. Як наслідок, слов'яноруська мова, увібравши в себе кількість російських слів, з'єдналась з російською літературною мовою XVIII

ст., а «проста» мова, русифікувавшись, не могла остаточно втратити української специфіки і відмерла як анахронізм [20, с. 200].

На переконання українського мовознавця П. Г. Житецького, «два різновиди літературної української мови – мова слов'яно-українська і книжна українська – повинні були зникнути в загальній течії літературного руху» [5, с. 228]. Передумови для подібних змін були підготовлені кількома століттями суспільного розвитку, зокрема реформаційними рухами XVI ст., сприяючи українізації літературної церковнослов'янщини та надання «літературних прав» народній мові. Елементи живої народної мови або українізми містяться ще в старому українському письменстві Київської Русі: «Слово о полку Ігоревім», «Ізборніки Святослава» 1073 і 1076 рр., а також хроніки, написані мовою, схожою на тогочасну українську. Спроби застосувати мову, близьку до народної, характерні і для визначних рукописних пам'яток XVI ст. – Пересопницького Євангелія, Крехівського Апостола та ін. «Зразки мови, навіть народної мови XVII ст., – відзначає український мовознавець-славіст М. К. Грунський, – маємо в грамотах, особливо в різних судових актах..., переважно у зізнаннях чи свідченнях на суді» [2, с. 19]. Твори Митрофана Довгалецького, Григорія Сковороди, Івана Вишенського та ін. написані мовою, близькою до розмовної простонародної. Отже, у працях українського письменства XVI–XVII ст. вже було представлено живе народне слово, хай навіть і не повною мірою, оскільки «тогочасне українське письменство не було народним, бо не прийняло ще до себе найпотрібнішого – народної мови, а коли приймало, то спорадично і не додержувалось її твердо й непорушно» [3, с. 296]. Невипадково становлення фонетико-морфологічних норм у новій українській мові супроводжувалось закріпленням в ній народної вимови, причому не лише в народно-літературних і книжно-українських, а й у слов'яноруських текстах, що дає підставу говорити про спільну фонетичну основу старої і нової української літературної мови XVIII ст. [18, с. 124].

Виразним свідченням творення нової української літератури є творчість Івана Котляревського, який не просто відтворив багатство розмовної мови і

РОЗДІЛ 2. Іван Некрашевич – предтеча І. Котляревського

2.1. Біографічні дані про Івана Некрашевича

Іван Некрашевич народився близько 1742 р. в священничій родині в селі Вишеньки, розташованому серед лісів і озер на лівому березі Дніпра неподалік від Києва. З 1562 р. село Вишеньки належало Києво-Печерській лаврі, а 1786 року стало власністю царської казни. Колишніх монастирських кріпаків було переведено в розряд державних селян. За ревізією 1785 року в селі налічувалося 488 чоловік і 482 жінки. 1802 року Вишеньки увійшли до складу Остерського повіту Чернігівської губернії. Тепер же це село Бориспільського району на Київщині з населенням понад 3 тис. чоловік, і Київ починається від нього вже за 15 км.

Іван Некрашевич вступив до Київської академії 1754 р. й провчився в ній до 1764 р. Академію він не закінчив: у списках богословського класу зазначено, що він не повернувся на навчання. Очевидно, він був здібним учнем, бо виголошував промови на честь обрання Івана Леванди студентським префектом і до ректора Самуїла Миславського. Раптове ж завершення навчання майже напевне було викликане рукоположенням у священники.

Іван Некрашевич був призначений настоятелем парафіяльної церкви в мч. Юрія Переможця в рідному селі й прожив там до смерті. Він помер після 1796 р. (цим роком датовано указ митрополита про призначення його своїм намісником). Вірші О. Івана Некрашевича дійшли до нас через рукописний збірник, що належав київському археологові Турвонтові Кибальчичу (1848-1913). Опубліковані вони були Наталею Кістяківською 1929 р.

2.2. Особливості мови творів Івана Некрашевича

«Ярмарок»

Твір датований 20 серпня 1790 р., тобто другим днем після Преображення, часом Успенського посту – «спасівки», коли вже розгорталися передосінні ярмарки (згадаймо славетний Сорочинський ярмарок, що припадає на ту ж пору). Це віршовий побутовий діалог, що відтворює сцену ярмаркування й традиційного запивання могоричу. В давньому українському побуті могорич мав неабияке обрядове значення, стверджуючи остаточне узаконення угоди між продавцем і покупцем. Для автора він відіграє символічну роль, зосереджуючи забобонні звичаї та вірування старого села. В репліках персонажів згадується і про натирання купленим волам спини землею, і про необхідність пити чарку до дна – «щоб воли орали», і про вихлюпування останніх крапель горілки на стелю: «вгору хвись, щоб тобі брикали». Торговельна угода й могорич встановлюють між персонажами майже родинні стосунки: вони тепер звертаються один до одного «свате», «куме».

Автор через мовні партії персонажів створює іронічні портрети двох селян, Хвилона й Хвеська, що зустрілися на ярмарку. Хвесько продав стару кульгаву кобилу за «повпета» (півп'ята – 4.50 карбованців) і купив навзамін іншу, на карбованець дорожчу. Тепер же він продає ще й пару волів. Хвилон з гумором згадує продану кобилу – «шкуру собачу», «сіна зовсім не вкусить і стала хромати» – й збиває ціну на воли, підсміюючись із них: «даром, що сліпії». Обидва персонажі сторгувалися за «повштадцять» – напевне, за 15.50 крб. за обох волів (тоді середня ціна рогатої худоби була від 5 до 25 крб. за голову, коней простих порід від 10 до 20 крб., а овець продавали по 25-40 коп. за голову). Хвесько обнадіює партнера:

Куме, слухай! З моїх рук щастє тобі буде,

Вони дуже робочі, нехай кауть люде [16, с. 241].

Аж тоді настає час могоричу зі взаємними побажаннями та приповідками.

Можливо, діалог був призначений для інсценування. В усякому разі, його стиль і характер типізації персонажів був близький до інтермедій, що вже зникли з побуту Київської академії, але ще активно побутовали в складі вертепної драми. Мова персонажів відтворює риси північноукраїнського діалекту, насичена просторіччями. Етична концепція твору має вже цілком виразні просвітительські засади, спрямовуючись на подолання консервативних, віджилих елементів побуту й суспільної свідомості.

«Сповідь»

Оригінальна назва: «Ісповідь 1789 года февраля _ дня». Остаточно авторство твору не встановлене, але переважає думка про його належність о. Іванові Некрашевичу. За композицією це також діалог, у якому беруть участь духівник (центральный персонаж) та сповідники – чоловік, жінка, дівчина, діти.

Сюжет твору побудований на конфлікті між освіченим священиком, котрий, дбаючи про духовне здоров'я пастви, використовує великодню сповідь для виховання страху перед гріхом, і малоосвіченими та несвідомими парафіянами, кожен з яких має власні обмежені уявлення про мораль, часом далекі від церковних. Звертаючись до сповідальників, священик намагається виправити їхні хибні уявлення, змусити заглибитися у власне духовне життя. Відтак же й цей художній конфлікт має характерні риси просвітительської доктрини: література стає засобом ствердження нової станової моралі й подолання консервативних елементів побуту.

Дистанцію між духівником і парафіянами підкреслює мова: священик говорить по-церковнослов'янському, селяни – діалектом. Ця дистанція поширюється й на спосіб трактування гріха та праведности:

Ісповідаючийся чоловік:

Що ж, я коли зогрішу, я не так, як люде,

Що інший ледащо, да й ще звягать буде.

А я хліба да солі не збавив нікого.

А більше яких гріхів? Не чуюсь нічого.

Горюю да бідую! Хоч хліба не маю,

А ніколи нікого я не позиваю.

Ой, чи я ж би бідуював, як тепер бідую,

Якби хотів грішити, занять річ чужую? [16, с. 242].

А вже священик, навчаючи сповідальника, перелічує, що той мав би виявити в собі: крадіжки, уникання через лінощі церковних богослужінь, божбу, лихослів'я, обман, осуд інших, пияцтво, порушення свят. Звертаючись до селян, священик і сам часом переходить на народну мову, аби його зрозуміли співрозмовники.

Жінка в своєму монолозі виявляє абсолютний вплив на неї народної забобонности (до якої тоді ще продовжували на Лівобережжі відносити й щедрювання), але заперечує свої провини, за винятком випадкового вживання скоромної їжі в піст:

Женщина

Ні, отченьку, я чесна й роду не такого,

Як іншеє буває, матки й отця злого.

А мене-бо навчили отець муй і мати

Колядувок і щедрювок й Бога зухваляти.

Говію я щороку, п'ятюнку шаную,

Не їм, не п'ю, не роблю до вечора в тую.

От бризнуло на губу, як сир одкидала, –

Чого я не робила! Ввесь рот полоскала!

Ісусе, прости мене, грішную такую,

А бульше я на собі нічого не чую [16, с. 243].

Невдоволені новими порядками парафіяни проголошують власне бачення місії священика:

І його б ми за попа всі посполу мали,

На проскури б носили й його б шанували,

Нехай би він перестав тільки мудрувати,
Щоб так, поодинокі все, всіх нас сповідати [16, с. 244].

Після патетичного звернення священика до загалу парафіян вони згоджуються слухати його навчання й використати Великий піст, коли «в церкві не будуть хіба самії каліки», для каяття й пошуку шляхів до виправлення. Хоча все ж вони благають дозволити «сивуху пити да табаку нюхати».

«Замисл на попа»

«Замисл на попа» – полілог селян, які замислили подати донос на священика до архиєрея. Селяни невдоволені ревним священиком:

Свирид:

... Чого наші батьки і діди не чували,
Та щоб ми йому те на сповіді слезували!
Та ще ж то видумав яку затію,
Щоб ми давали дітей у ванацію! [17]

Характерний добір імен: Свирид, Охрім, Хвесько, Пархім, Луцько, Артем, Омелько, Сергій, Яцько, Грицько, Педько, Тишко, Лаврін, Супрун, Ярема, Касьян, Ілько, Нечипір, Антін, Панас, Явтух, Онисько диктують дякові-писареві приклади, як їм здається, тиранії та сваволі настоятеля парафії:

Яцько:

Та й Левко Хутепа три дні в куні сидів,
Що люльку тяг тоді, як говів.

Грицько:

Та й же і Кулина покрови не вкрила,
Що без чоловіка дитину родила.

А Процько за куму хоча у куні не сидів,

Та на саме ж Різдво увесь день поклони бив.

Сатиричну альтернативу теперішньому настоятелеві становить його попередник:

Пархім:

Умів же, Филоне, з людьми обходитися,

Та й було де горілки напитися.

Уже небіжчик хоть добре за вінчання драв,

Так добре ж людей у хаті напував.

Пархім:

... Уже хоть старий піп не вмів ванації,

Та й то не було тоді такої затії.

До церкви ходили не кожної неділі,

Говіли тільки ті, которі хотіли.

А сей же велить і дітям говіти,

І щоб конче дітей «Вірую» учити.

А хто «Отченашу» не знає, того і не ісповідає,

А як «Тройці» не знає, то й не причащає [17].

Комічний ефект викликає підсумковий текст, написаний дяком церковнослов'янською мовою, що явно пародіює подібні твори: «архипастирю Іуару Своєвольському от православних села Нерушмене парафіян, пресвітеру Планенной церкви премногогрішних рабов твоїх Слезное прошеніє.

... Избави нас от хищнаго волка, баснословащего латинщика, недостойного пресвітерського сана. Ібо як волк овець разгоняет..., тако і сей час по Божію попущенію, гріх ради наших, пресвітер Януарій Славолюбський много нам содіяв пакості, удручаше бо великими наказаніями тілеса наша,.. ізнуряет плоть нашу постом і молитвою. Найгорше діяше – повелі бо не бити піснославленію, яже єсть коляда, в пресвятий день Рождества Христова, такожде і прославленію честного пророка і мученика Предтечу Крестителя Іоанна скакати юношам і дівам чрез огонь, обливаніє в пресвітлий день воскресенія Христова, істребив сплетеніє вінцев, аки мученических во врем'я П'ятидесятниці».

Віршові послання до о. Івана Филиповича

Збереглося три віршові послання о. Івана Некрашевича до гнідинського священика Івана Филиповича з різних нагод: не поверненого каламаря, наближення Різдва, іменин. Гнідин – сусіднє село, розташоване за кілька кілометрів від Вишеньок. Отже, о. Іван Филипович був найближчим сусідом письменника зі священиків, що належали до київського єпархіального клиру.

«Письмо, написанное к Ивану Фильповичу» з'явилося з приводу суто побутового конфлікту, такого характерного для провінційного священичого середовища. Сусід забрав у автора каламар (чорнильницю) й відмовляється не лише повернути його, але й визнати своєю провину. Іван Некрашевич використовує традиційний 13-складовий силабічний вірш з переважно дієслівною жіночою римою. Він звинувачує адресата в порушенні священичої етики:

Вашець же, видно, не поп, також ни попович,
Но совсѣм прост человек, Иван Филипович [17].

Та водночас автор визнає існування в народі критичної оцінки священичої моралі, закріпленої прислів'ям «поп, что видит в людей, тотчас в карман берет». Щоправда, обікрадений Іван Некрашевич на власному прикладі спростовує цю критичну оцінку – «Собственнаго бо другой защитить не смѣет». Цілком у дусі народної гумористичної культури він гнівно бажає кривдникові: «взял на то мой каламар, чтоб там и залился». А принагідно, згадуючи, що б у нього ще можна було вкрасти, священик перелічує найцінніші книги з його бібліотеки:

Имѣю я тестамент, лѣтопись ростовскій,
Біблію священную, мал труд богословскій
И другіє книжицы... [17].

Послання з нагоди Різдва, датоване 19 грудня 1791 р., має цілком інший характер. Очевидно, конфлікт між сусідами-священиками не тривав довго. За своїм змістом це запрошення в гості на Різдвяні свята, адресоване не лише о. Іванові Филиповичу, але й його синові Петрові та дякові гнідинської парафії

Степанові Криницькому. Автор звертається до народнопісенного коломийкового вірша – 14-складового силабічного вірша, кожен рядок якого розбивається цезурами на три групи складів, а суміжні рядки поєднуються римою – часто жіночою, хоча й не обов’язково. Схема вірша: (4+4+6) 2.

В дусі барокової гри автор записує віршем і адресу на конверті, і власне ім’я:

Писав Іван,
 Бо вміє сам –
 Навчився у школі.
 Годі писать,
 Як прозивать –
 Він вам всім знакомий [17].

Вірш починається прямим і безпосереднім запрошенням на гостину в різдвяні дні, що настануть за тиждень. Причому автор не забуває згадати, що між Вишеньками й Гнідиним уже розчищено дорогу й сусіди можуть безперешкодно загостити до нього:

Отець Іван,
 Петро й Степан,
 З своїми жінками,
 Просим до нас
 Хотя на час
 Приїхать святками.
 Будем гулять
 І зухвалють
 Рожденного Бога.
 Уже од вас
 Просто до нас
 Зроблена дорога [15].

Майбутнє святкування описане мовою народної карнавальної культури. Згадуються тут і «калинівка» (настоянка на калині), і випиті чарки – «то по

парці», «хоть і по п'ять», і про застольні співи – «усі разом грядем». Однак дещо парадоксально автор запрошує самим святкуванням дати вірець культури відпочинку, священничої поведінки, котра торує людям шлях до неба. Перебування ж у Небесному Царстві описується за допомогою метафори, запозиченої з великоднього канону:

Пиво нове
З ребр Христових
Будем попивати [17].

Отже, елементи бурлеску входять до властивого вже просвітительській стратегії літературної творчості конструювання моделі етичного ідеалу, втіленого в конкретних образах, – у цьому разі, представників священничого стану.

Третій твір, адресований о. Іванові Филиповичу, – *віршове привітання з іменинами*: «Письмо, писанеє к гнідинському священику Іоанну Филиповичу во время його іменин». Істотно менший за обсягом за попередні, вірш має жартівливий характер, що спонукає до активнішого насичення його бурлескними образами й мотивами. Ці елементи зосереджені довкола центрального мотиву щедрого святкування, на яке сподівається автор. Серед них – «добренька [горілка]», «варенушка», «горілочка», «великий стакан», «бокал». Підпис включає такі властиві іронічному стилеві Івана Некрашевича травестійні мотиви:

Писав тезко з тезкою, з зятем і сестрою,
Поздоровляємо вас віршею такою.
Місяця небесного, сього ж таки року,
А числа, що у книжці написано в строку [15].

Автор вдається до 13-складника, як і в першому з віршів, хоча тут уже значно переважає іменникова рима. Рима переважно точна, жіноча. Схема вірша: (7+6) 2.

Усі три поетичні твори засвідчують природну присутність у побутовій культурі українського священства, вихованого Київською академією,

силабічного віршування як істотного компонента комунікації, сигналу причетности до станової субкультури «старосвітських батюшок», згодом так майстерно описаних Іваном Нечуєм-Левицьким.

2.3. Стилiстичне використання слов'яноруської мови у творах Івана Некрашевича

ВИСНОВКИ

Отже, в першій пол. XIX ст. українська література формувалася на основі народної мови. Мова творів тогочасних письменників і поетів істотно залежала від рідного їм діалекту. Наприклад, І. П. Котляревський відтворював переважно полтавську говірку, П. П. Гулак-Артемівський – середньо-київську, Є. П. Гребінка – пирятинську. Це свідчить про переважно «регіональне забарвлення» внеску письменників початку XIX ст. у формування української літературної мови на живій народній основі. Однак творчість Т. Г. Шевченка вирізняється з-поміж інших, оскільки видатний поет був переконаний, що письменник повинен добирати із словникової скарбниці живої української мови зрозумілі всім слов'янам елементи. Творам Т. Г. Шевченка властиві синтетичність і неподільність мови, поет по-новому використав архаїзми, слов'янізми, засоби художнього вислову, говіркові елементи різних українських діалектів – південно-східних, північних, південно-західних й усталених у художній практиці полтавсько-харківських.

У другій половині XVIII ст. відбуваються якісні зміни в українському літературному мовному процесі, зумовлені такими чинниками: зміна ставлення до мови та її елементів, а також мовної дійсності, припинення старої літературно-мовної традиції на Наддніпрянщині, усвідомлення естетичної функції рідної мови. При цьому перехід від старої до нової якості в українській мові відбувався не шляхом повного розриву з попередніми традиціями, а внаслідок часткового їх переосмислення, опрацювання. Ці історичні умови визначили характер мовотворчої діяльності українських діячів, характер усього мовного процесу, етапи його розвитку.

Уже на початку XIX ст. в Наддніпрянській Україні створився демократично-літературний рух, який дотримувався принципу користування українською мовою в її живому вигляді. Це є цілком виправданим і правомірним, оскільки фонетичні закономірності, правила вимови, система форм відмінювання і словотвору літературної мови нації в глибинних своїх

засадах визначається саме її діалектною основою (Наконечний, 1990, с. 64). Відтак сучасна українська літературна мова має тісний зв'язок з фонетичною системою і морфологічною будовою середньо-наддніпрянських та суміжних з ними говірок південно-східного наріччя.

Іван Некрашевич був священиком у селі Вишеньках та написав кілька творів церковнослов'янською, літературною староукраїнською і народною українською мовою. Твори І. Некрашевича небагаті на художні засоби: метафори здебільшого запозичуються з Біблії; запитання, повтори, заклики, звертання, сентенції – це все ті стилістичні засоби, без яких не обходиться в той час жодна урочиста промова чи вірш-панегірик.

Тому історія української літературної мови в XVIII ст. опинилася в такій дивній ситуації, що у небагатій творчій спадщині Івана Некрашевича засвідчені три вживані тоді літературні мови: слов'яноруська, староукраїнська і зароджувана новоукраїнська, при цьому, можна, слід додати ще й четверту “літературну мову”, бо чим ще може бути названа згодом, “нарешті, мова народна” у творчості Некрашевича, якщо його справді можна назвати попередником І. Котляревського. Отже, новітня українська літературна мова постала за часів Івана Некрашевича, чия письменницька діяльність трохи передувала виходу “Енеїди”.

РЕЗЮМЕ

У другій половині XVIII ст. відбулися якісні зміни в українському літературному мовному процесі, зумовлені такими чинниками, які істотно визначили характер мовотворчої діяльності українських діячів, характер усього мовного процесу та етапи його розвитку.

В творах українського письменства XVI-XVII ст. вже було представлено живе народне слово. Народна мова використовувалась у літературних творах "нижчих жанрів", тобто в творах, що стояли на найнижчому щаблі псевдокласичної ієрархії. Народна стихія, яка вливалася в українську літературну мову ще в XVII ст., здобула перемогу над старою українською літературною мовою тільки в II пол. XVIII ст., ставши основою нової української літературної мови.

Крім того, живе народне мовлення набуло літературного закріплення: стилістичних, лексичних, фонетико-морфологічних особливостей, а в жанрах, що розвивалися на народній основі, відчутною була тенденція до лінгвостилістичного нормування, тобто до використання народнорозмовної мови як літературно опрацьованого засобу спілкування. Заперечення одних варіантів і закріплення інших зумовлювалось загальним процесом формування народної основи.

Отже, староукраїнська літературна мова у XVIII ст. продовжувала функціонувати, але перспектив дальшого розвитку не мала. Нею користувалися школярі, мандровані дяки, які складали різдвяні великодні вірші, вчені поети.

Чималий внесок у становлення української літератури того часу вніс Іван Некрашевич – священник, котрий писав свої твори простою мовою. Проте, робив це за допомогою трьох різних мов: слов'яноруською, староукраїнською та зароджуваною новоукраїнською.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грабович Г. Семантика Котляревщини. Сучасність. 1995. № 5. С. 65–73.
2. Грунський М. К., Ковальов П. К. Нариси з історії української мови. Львів : Українське видавництво, 1941. 355 с.
3. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ : Femina, 1995. 685 с.
4. Житецький П. Вибрані праці : філологія. Київ : Наук. думка, 1987. 327 с.
5. Житецький П. Энеида Котляревскаго и древнѣйшій списокъ ея въ связи съ обзоромъ малорусской литературы ХХІІІ вѣка. Кієвъ: Изд. «Кієвской Старини»; тип. Императорскаго университета св. Владимира, 1900. 130 с.
6. Кістяківська Н. Сатиричне та побутове письменство ХVІІІ в. Вип. 1. Твори Івана Некрашевича (Розвідка та тексти). – К., 1929. – С. 17–18.
7. Колосова В. П. Некрашевич Іван Георгійович // Українська радянська енциклопедія : у 12 т. / гол. ред. М. П. Бажан ; редкол.: О. К. Антонов та ін. – 2-ге вид. – К. : Головна редакція УРЕ, 1974–1985. – С. номери сторінок.
8. Курс історії української літературної мови. В 2 т. Т.1. / За ред. І. К. Білодіда. Київ : Вид-во АН УРСР, 1958. 596 с.
9. Левченко Г. А. Нариси з історії української літературної мови першої половини ХІХ ст. Київ ; Харків : Рад. шк., 1946. 144 с.
10. Махновець Л. Є. Давній український гумор і сатира. – К. : Держлітвидав, 1959. – 496 с. – На стор. 328–345 – тексти творів Івана Некрашевича: Ярмарок; Ісповідь 1789 года февраля дня; Два віршовані листи до Івана Филиповича; Замисл на попа. На стор. 30–33 – у вступній статті – аналіз і характеристика цих творів; на стор. 475–476 – примітки.

11. Мишанич О. В. Некрашевич Іван Георгійович // Дзеверін, Ігор (1988–1995). Українська літературна енциклопедія. [в 3 т.] Київ: Головна редакція УРЕ. 536 стор. + 576 стор. + 496 стор. (html-версія словника)
12. Наконечний М. Ф. Г. Квітка-Основ'яненко і розвиток національної літературної мови. Мовознавство. 1990. № 4. С. 63–69.
13. Науменко В. Дополненіє къ тексту интермедіи "Замысль на попа" // Кіевская старина. – т. LXVII, декабрь (докум., изв. и зам.). – 1885. – С. 128–130.
14. Науменко В. Замысль на попа по рукописи 1798 г. // Кіевская старина. – т. LXVII, октябрь (докум., изв. и зам.). – 1885. – С. 3–8.
15. Некрашевич І. Ярмарок. Просьба на попа слободи "Не руш мене". Од парохвіян // Возняк М. Початки української комедії (1619 - 1819). – Львів: вид. "Всесвітньої Бібліотеки", 1919. – С. 213–220.
16. Некрашевич Іван // Українська мала енциклопедія : 16 кн : у 8 т. / проф. Є. Онацький. – Буенос-Айрес, 1962. – Т. 5, кн. IX : Літери На – Ол. – С. 1118.
17. Некрашевич Іван // Українські письменники: біо-бібліографічний словник: у п'яти томах / ред. кол.: акад. О. І. Білецький (голова) та ін. – Київ: Державне видавництво Художньої літератури, 1960. – Т. 1: Махновець, Л. Є. (уклад.) Давня українська література (XI-XVIII ст.). – С. 431–433.
18. Передрієнко В. А. Формування української літературної мови XVIII ст. на народній основі. Київ : Наук. думка, 1979. 143 с.
19. Пилинський М. М. Із спостережень над мовою і стилем «Енеїди» І. Котляревського. Мовознавство. 1988. № 5. С. 25–29.
20. Плющ П. П. Історія української літературної мови. Київ : Вища шк., 1971. 423 с.
21. Початки українського літературно мовного-процесу. Ранні твори як прояви процесу // Василь Чапленко. Історія нової української літературної мови (XVII ст. – 1933 р.). – Нью-Йорк, 1970. – С. 19.

22. Сулима М. Ф. Історія української літературної мови. Історичний курс української мови. В 3 вип. Харків, 1928. С. 3–117.
23. Суплика, або замысль на попа // Київская старина. – т. XI, март. – 1885. – С. 545–550.
24. Чапленко В. Українська літературна мова: її виникнення й розвиток (XVII ст. –1917 р.). Нью-Йорк : [s. n.], 1955. 330 с.
25. Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови. Київ: КМ Академія, 2003. 157 с.
26. Шевельов Ю. Традиція і новаторство в лексиці і стилістиці І. П. Котляревського. Чернівці: Рута, 1998. 78 с.
27. Шевельов Ю. Чернігівщина в формуванні нової української літературної мови. Париж; Нью-Йорк, 1961. 15 с.
28. Martin A. K. The state of English as a global language: communicating culture. Textual Practice. 2004. Vol. 18. URL: <https://www.tandfonline.com/toc/rtp/20/current>.
<https://doi.org/10.1080/0950236032000140131> (Accessed: 28.06.2018).
29. Steels L. Modeling the cultural evolution of language. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1571064511001060>.
<https://doi.org/10.1016/j.plrev.2011.10.014> (Accessed: 28.06.2018)